O‘ZBEKISTON AVTOMOBILSOZLIK SANOATIDA MAHALLIYLASHTIRISHNING HOZIRGI HOLATI VA MOLIYAVIY CHEKLOVLARI

Hyojin Kim*
Farg‘ona davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi
✉ kimhyojin@gmail.com

ANNOTATSIYA

Tezisda O‘zbekiston avtomobilsozlik sanoatida mahalliylashtirishning hozirgi holati va rivojlanish tendensiyalari rasmiy statistik ma’lumotlar asosida tahlil qilinadi. Ishlab chiqarish hajmi, butlovchi qismlar importi va mahalliylashtirish ko‘rsatkichlari jadval va rasmlarda keltiriladi. Mahalliylashtirish ko‘rsatkichlari o‘sib borayotganiga qaramay, korxona darajasidagi moliyaviy cheklovlar — qarz mablag‘larining qimmatligi, moliyaviy vositalarning cheklanganligi va valyuta xavfi — investitsiya qarorlariga sezilarli ta’sir ko‘rsatishi asoslanadi. Mahalliylashtirishni qo‘llab-quvvatlash choralarini moliyaviy boshqaruv nuqtai nazaridan to‘ldirish bo‘yicha takliflar beriladi.

Kalit so‘zlar

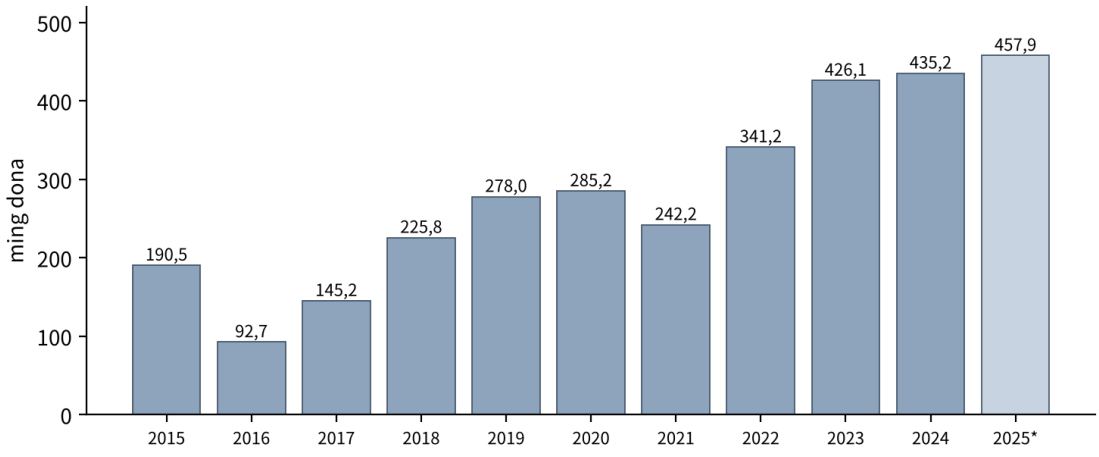
avtomobilsozlik, mahalliylashtirish, butlovchi qismlar, moliyaviy cheklovlar, foiz stavkasi, valyuta xavfi, sanoat kooperatsiyasi.

DOI: 10.5281/zenodo.24523903

KIRISH

Avtomobilsozlik O‘zbekiston iqtisodiyotida yuqori qo‘shilgan qiymat yaratuvchi, sanoat kooperatsiyasi va eksport imkoniyatlarini kengaytiruvchi strategik tarmoqlardan biri hisoblanadi [3]. Tarmoqni rivojlantirishning asosiy yo‘nalishlaridan biri butlovchi qismlar ishlab chiqarishni mahalliylashtirish bo‘lib, u import xarajatlarini qisqartirish, yangi ish o‘rinlarini yaratish va mahalliy korxonalarning texnologik salohiyatini oshirishga xizmat qiladi [1].

Milliy statistika qo‘mitasi ma’lumotlariga ko‘ra, yengil avtomobillar ishlab chiqarish hajmi 2015-yildagi 190,5 ming donadan 2025-yilda 457,9 ming donaga (dastlabki ma’lumot) yetib, 2,4 barobar oshgan [7]. 2016- va 2021-yillardagi vaqtinchalik pasayishdan so‘ng ishlab chiqarish 2022-yildan beri to‘rt yil ketma-ket o‘sib bormoqda (1-rasm).

1-rasm. Yengil avtomobillar ishlab chiqarish hajmi, 2015–2025-yillar (ming dona, maxsus yengil avtomobillar bilan; *dastlabki ma’lumot)

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi ma’lumotlari [7].

Biroq ishlab chiqarishning o‘sishi butlovchi qismlar importining kamayishiga olib kelmayapti. 2025-yilda avtomobil butlovchi qismlari va aksessuarlari importi 1 768,4 mln AQSH dollarini tashkil etib, 2024-yilga nisbatan 34,4 foizga oshdi, vaholanki shu davrda ishlab chiqarish atigi 5,2 foizga o‘sdi [7; 8]. Natijada bir dona yengil avtomobilga to‘g‘ri keladigan butlovchi qismlar importi 2024-yildagi 3 024 dollardan 2025-yilda 3 862 dollarga ko‘paydi (1-jadval).

1-jadval

Avtomobilsozlik sanoatining asosiy ko‘rsatkichlari, 2021–2025-yillar

Ko‘rsatkich	2021	2022	2023	2024	2025*
Yengil avtomobillar ishlab chiqarish, ming dona	242,2	341,2	426,1	435,2	457,9
Avtomobil butlovchi qismlari va aksessuarlari importi (XSTT 784), mln AQSH dollari	…	1 261,8**	1 472,5	1 315,9	1 768,4
Bir dona avtomobilga to‘g‘ri keladigan butlovchi qismlar importi, AQSH dollari	…	3 698**	3 456	3 024	3 862

** Dastlabki ma’lumot. ** 2023-yilgi o‘sish sur‘ati (116,7 %) asosida hisoblangan. Import ko‘rsatkichiga ta’mirlash uchun ehtiyot qismlar ham kiradi. Manba: Milliy statistika qo‘mitasi ma’lumotlari [7; 8] asosida muallif hisob-kitobi.*

Mahalliylashtirish ko‘rsatkichlari ham o‘sish tendensiyasini ko‘rsatmoqda (2-jadval). 2023-yil dekabrida sohada 2 mingdan ziyod korxona yaxlit kooperatsiya tarmog‘iga bog‘langani va 50 foiz mahalliylashtirish ta’minlangani qayd etilgan [4]. 2024-yilning o‘n oyida 1,4 ming turdagi butlovchi qism mahalliylashtirilgan [6], “O‘zavtosanoat” AJ korxonalari 2024-yilda mahalliylashtirish dasturi doirasida 23,8 trln so‘mlik mahsulot ishlab chiqargan [9]. 2025-yil sentyabr holatiga ko‘ra, UzAuto Motors 135 tadan ortiq mahalliy korxona bilan to‘g‘ridan-to‘g‘ri hamda 235 ta ikkinchi darajali yetkazib beruvchi bilan hamkorlik qilmoqda, Onix va Tracker modellarining mahalliylashtirish darajasi 58 foizga yetgan [10].

Kelgusi yillarga mo‘ljallangan rejalar ham shu yo‘nalishni tasdiqlaydi. 2025-yil uchun mahsulot sifatini yaxshilash va mahalliylashtirish darajasini oshirish ustuvor vazifa etib belgilangan, xususan, BYD avtomobillari uchun 60 turdagi butlovchi qismni mahalliylashtirish orqali elektromobillar tannarxini pasaytirish mumkinligi ta’kidlangan [5]. 700 turdagi detal ishlab chiqarishni o‘zlashtirish bo‘yicha qiymati 325 mln AQSH dollari bo‘lgan 63 ta loyihani amalga oshirish rejalashtirilgan [6], UzAuto Motors Onix va Tracker modellarining mahalliylashtirish darajasini uch yil ichida 80 foizga yetkazishni maqsad qilgan [10], 2026-yil may oyida esa Angren erkin iqtisodiy zonasida to‘liq siklda ishlab chiqarishni yo‘lga qo‘yish rejasi e’lon qilindi [3]. Bu mahalliylashtirish siyosati yig‘ish bosqichidan butlovchi qismlar va to‘liq ishlab chiqarish sikliga o‘tayotganini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, mahalliylashtirish ko‘rsatkichlari turli qamrov va uslubda e’lon qilinmoqda, bu esa ularni yillar bo‘yicha taqqoslashni qiyinlashtiradi.

2-jadval

Mahalliylashtirish bo‘yicha e’lon qilingan asosiy ko‘rsatkichlar

Ko‘rsatkich	Qiymati	Davr, qamrov	Manba
Kooperatsiya tarmog‘iga bog‘langan korxonalar	2 000 dan ortiq	2023-yil dekabr, tarmoq	[4]
Mahalliylashtirish darajasi	50 %	2023-yil dekabr, tarmoq	[4]
Mahalliylashtirilgan butlovchi qism turlari	1 400	2024-yil yanvar–oktabr	[6]
Mahalliylashtirish dasturi doirasidagi mahsulot	23,8 trln so‘m	2024-yil, “O‘zavtosanoat” AJ	[9]
UzAuto Motors to‘g‘ridan-to‘g‘ri / ikkinchi darajali yetkazib beruvchilari	135 dan ortiq / 235	2025-yil sentyabr	[10]
Onix va Tracker modellarining mahalliylashtirish darajasi (maqsad)	58 % (80 %)	2025-yil sentyabr (uch yil ichida)	[10]

Ko‘rsatkich	Qiymati	Davr, qamrov	Manba
Rejalashtirilgan mahalliylashtirish loyihalari	63 ta loyiha, 325 mln AQSH dollari, 700 turdagi detal	2024-yil noyabrda e’lon qilingan reja	[6]

Manba: rasmiy manbalar va kompaniya ma’lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.

Mahalliylashtirish ko‘rsatkichlarining o‘sishi uning moliyaviy asoslari mustahkam ekanini anglatmaydi. Yangi butlovchi qism ishlab chiqarish uskunalar, qoliplar va sinov jarayonlariga oldindan sezilarli investitsiya talab qiladi, uning qoplanishi esa bir necha yilga cho‘ziladi. Bunday sharoitda korxonalar qaroriga uchta moliyaviy omil kuchli ta’sir ko‘rsatadi. Birinchi omil — qarz mablag‘larining qimmatligi. 3-jadvaldan ko‘rinib turibdiki, yuridik shaxslarga milliy valyutada berilgan kreditlarning o‘rtacha tortilgan stavkasi yillik 19,5 foizni tashkil etib, xorijiy valyutadagi kreditlarga nisbatan 9,2 foiz punktga yuqori [11; 12]. Bu farq investitsiyalarning qoplanish muddatini uzaytiradi va moliyalashtirish manbalarini tanlashga bevosita ta’sir qiladi.

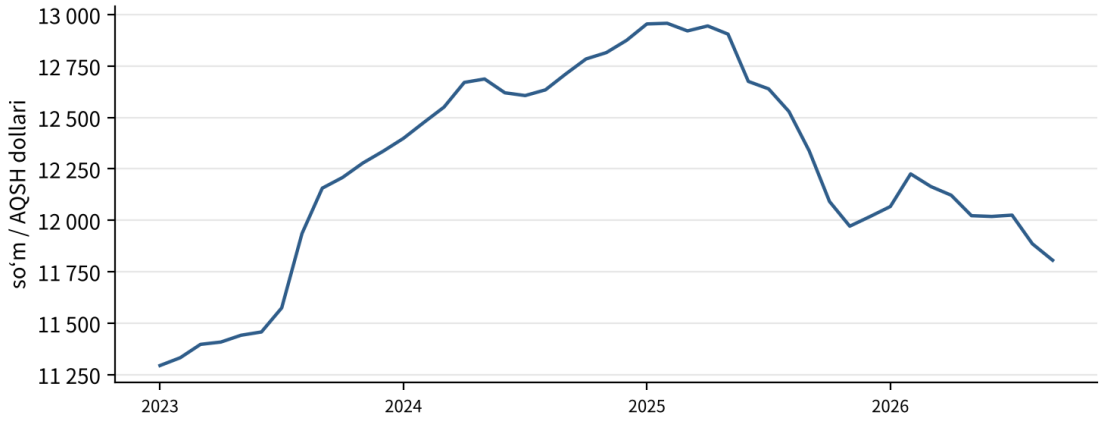
3-jadval

Korxonalarni moliyalashtirish sharoitlari va valyuta xavfi ko‘rsatkichlari

Ko‘rsatkich	Qiymati	Davr	Manba
Markaziy bank asosiy stavkasi	yillik 14,0 %	2026-yil iyul	[11]
Yuridik shaxslarga milliy valyutadagi kreditlar bo‘yicha o‘rtacha tortilgan stavka	yillik 19,5 %	2026-yil iyun	[12]
Yuridik shaxslarga xorijiy valyutadagi kreditlar bo‘yicha o‘rtacha tortilgan stavka	yillik 10,3 %	2026-yil iyun	[12]
AQSH dollarining rasmiy kursi o‘zgarishi (oylik o‘rtacha)	+9,2 %	2023-yil yanvar → dekabr	[12]
Kursning eng yuqori oylik o‘sishi	+3,12 %	2023-yil avgust	[12]

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma’lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.

Ikkinchi omil — valyuta xavfi. Xomashyo va butlovchi qismlarning muhim qismi import qilinadigan sharoitda milliy valyuta qadrsizlanganda xarajatlar oshadi, sotish narxlari esa ko‘pincha oldindan kelishilgan bo‘ladi. 2023-yilda AQSH dollarining oylik o‘rtacha rasmiy kursi 11 293,9 so‘mdan 12 335,9 so‘mgacha, ya’ni 9,2 foizga oshgan, 2025-yilda esa so‘m mustahkamlangan (2-rasm). Bunday ikki tomonlama tebranish qat’iy narxli shartnomalarda yetkazib beruvchilar foydasini beqaror qiladi. Uchinchi omil — moliya bozorining yetarlicha chuqur emasligi: uzoq muddatli kreditlash, valyuta xavfini xedjlash va ta’minot zanjirini moliyalashtirish vositalari cheklangan. Mahalliylashtirish loyihalarida moliyalashtirishning qimmatligi avvalgi tadqiqotlarda ham asosiy muammolardan biri sifatida qayd etilgan [2].

2-rasm. AQSH dollarining rasmiy kursi, 2023-yil yanvar – 2026-yil sentyabr (oylik o‘rtacha, so‘m)

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma’lumotlari [12].

Fikrimizcha, mahalliylashtirishni qo‘llab-quvvatlash choralarini moliyaviy jihatdan quyidagilar bilan to‘ldirish maqsadga muvofiq: birinchidan, mahalliylashtirish loyihalari uchun uzoq muddatli imtiyozli moliyalashtirish dasturlarini kengaytirish; ikkinchidan, avtomobil ishlab chiqaruvchilar va yetkazib beruvchilar o‘rtasidagi shartnomalarda valyuta kursi o‘zgarishini hisobga oladigan narx tuzatish mexanizmlarini qo‘llash; uchinchidan, yetkazib beruvchilar

uchun ta’minot zanjirini moliyalashtirish (faktoring, kafolatlar) vositalarini rivojlantirish; to‘rtinchidan, mahalliylashtirish ko‘rsatkichlarini yagona uslub asosida muntazam e’lon qilish.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, O‘zbekiston avtomobilsozlik sanoatida ishlab chiqarish va mahalliylashtirish miqdoriy jihatdan o‘sib bormoqda, biroq butlovchi qismlar importi ishlab chiqarishdan tezroq o‘smoqda va korxonalar yuqori moliyalashtirish xarajatlari hamda valyuta xavfi sharoitida faoliyat yuritmoqda. Shu sababli mahalliylashtirish strategiyasini boshqarishda moliyaviy omilni alohida baholash zarur. Ushbu yo‘nalish muallifning dissertatsiya tadqiqotida empirik jihatdan chuqurroq o‘rganiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 18-iyuldagi PQ-4397-son «O‘zbekiston Respublikasi avtomobil sanoatini jadal rivojlantirishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi qarori. – lex.uz.

2. Qobilov R.Sh. O‘zbekiston avtomobil sanoatining mahalliylashtirishdagi muammolari va istiqbollari // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. – 2024. – № 5. – B. 57–67.

3. Avtomobilsozlik sanoatini rivojlantirish bo‘yicha ustuvor vazifalar belgilandi. – president.uz, 19.05.2026.

4. Avtomobilsozlikni rivojlantirish bo‘yicha takliflar ko‘rib chiqildi. – president.uz, 14.12.2023.

5. Mahalliylashtirish va eksport bo‘yicha vazifalar qo‘yildi. – president.uz, 05.12.2024.

6. Avtomobil sanoatidagi rejalar haqida axborot berildi. – president.uz, 25.11.2024.

7. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. O‘zbekiston avtosanoati so‘nggi 10 yilda qanday o‘zgardi. – stat.uz, 21.05.2026.

8. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Tashqi savdo aylanmasi: press-relizlar (2023, 2024, 2025-yillar yanvar–dekabr). – stat.uz.

9. “O‘zavtosanoat” AJ. 2024-yil faoliyati to‘g‘risidagi hisobot. – uzavtosanoat.uz.

10. UzAuto Motors ijrochi direktori bilan intervyu. – spot.uz, 15.09.2025.

11. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Matbuot anjumani materiallari, 29.07.2026. – cbu.uz.

12. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Kreditlar bo‘yicha o‘rtacha tortilgan foiz stavkalari; valyuta kurslari arxivi. – cbu.uz.